

ANNEKE VAN BAALEN^{*}

Inkapseling

Het probleem of vrouwen geld moeten gaan verdienen met het feminisme - of werken voor geld binnen de vrouwenbeweging valt - is een onderdeel van het probleem hoe de vrouwenbeweging 'inkapseling' kan voorkomen.

In democratieën worden mensen die protesteren in het algemeen niet in gevangenissen of concentratiekampen opgesloten. Zij worden zo mogelijk doodgezwegen, in ieder geval door de media, maar ook door hun dagelijkse omgeving, die iedereen met een afwijkend standpunt al snel heeft geïsoleerd met 'O daar heb je die weer'. Dat kan leiden tot aanpassing van de afwijkende mening, maar ook tot ziekte, krankzinnigheid of dood, als de draagster van de afwijkende mening noch in staat was zich te laten horen, noch haar mening te veranderen. Hoe meer protesterenden er zijn, hoe moeilijker het doodzwijgen wordt. De protesterenden steunen elkaar en leren hun mening steeds beter formuleren; het verbreden en versterken van die mening wordt op zichzelf een maatschappelijk proces: een beweging. Een beweging van een bepaalde groep mensen die verandering van het maatschappelijk systeem eisen is gevaarlijk voor iedereen die bij de verandering voorrechten zou verliezen. Al die bevoorrechten gaan dus samenwerken om die beweging onschadelijk te maken, met geweld of met beleid. Het laatste noemen we 'inkapseling'.

Bij de vrouwenbeweging hebben ze het eerst geprobeerd met agressiviteit. Feministen zijn lesbies! Feministen zijn mannenhaatsters! Feministen zijn egoïsten! De toen nog kleine vrouwenbeweging heeft die agressie redelijk doorstaan, door te zeggen: nou èn? Natuurlijk haten we mannen; en als we niet lesbies waren dan worden we het nu, uit eigen keuze; en het wordt tijd dat we eindelijk eens aan onszelf gaan denken in plaats van volledig voor anderen te leven.

Ik zeg dat we het redelijk doorstaan hebben, niet dat het echt goed gegaan is. Want ik geloof dat veel vrouwen in de beweging hebben gedacht dat het feminisme bestaat uit deze ontkenningen, deze omkering van het traditioneel vrouwelijke gedrag; dat het feministies is om lesbies te zijn, mannen te haten, alleen aan jezelf te denken. En omdat veel vrouwen dat dachten - vooral het laatste - was de basis voor de inkapseling al gelegd. Feminisme is geen eenvoudige omkering van de vrouwenrol. Feminisme is een politieke levenshouding, de wil om met andere vrouwen samen de samenleving zo te veranderen dat vrouwen een menswaardig leven kunnen hebben. Dat betekent dat je ervoor verantwoordelijk bent om met anderen een strategie te maken die geschikt is om dat doel te bereiken. Het betekent dat je na moet denken over wat de gevolgen zijn van een bepaalde strategie, dat je je bewust moet zijn van de 'paradox van de onbedoelde gevolgen': het feit dat de beste bedoelingen dikwijls tot hele andere resultaten leiden, omdat andere maatschappelijke processen met die bedoelingen op de loop gingen.

Om op de inkapseling terug te komen, dat gebeurt door vertegenwoordigers van een protestbeweging op te nemen in maatschappelijke instituties. Dat heeft twee functies: ten eerste een symbolische geruststelling voor de protesterende groep: kijk maar, jullie krijgen steeds meer macht, er zit al één neger (socialist, vrouw) in de regering,

* Verschenen in ts Feminist 1, Amsterdam 1977, De Bonte Was

spoedig zullen het er veel meer zijn; en ten tweede beroof je de protestbeweging van een, mogelijk bekwame, werkkraft. De bekwame werkkraft heeft dat gevoel zelf helemaal niet, die denkt juist dat ze bezig is de eisen van de beweging om te zetten in maatschappelijke verandering. Maar ze doet dat gevangen, 'ingekapseld' binnen werkwijzen, omgangsvormen en 'randvoorwaarden' (dingen die binnen de institutie waar ze zit, 'nu eenmaal niet anders kunnen') die ervoor zorgen dat van haar eisen maar een heel klein beetje gerealiseerd kan worden, of, nog erger, dat ze op een raadselachtige manier eigenlijk het omgekeerde effect hebben.

Het feminisme van de eerste golf is ingekapseld in de strijd voor het vrouwenkiesrecht, en in allerlei sociale hervormingen die later de basis werden voor allerlei instituties van de verzorgingsstaat, die nu vrouwen onderdrukken. De tweede golf heeft al een hele serie inkapselingspogingen opgeroepen.

Bijvoorbeeld: toen de praatgroepen een tijdje bestonden kwamen er allerlei psychiaters en psychologen in actie, die zeiden dat praatgroepen eigenlijk een vorm van therapie zijn en dat er daarom deskundige begeleiding bij moest om te voorkomen dat er ongelukken zouden gebeuren - daar zijn we niet ingetrapt, maar ondertussen is de radicale therapie gekomen, die de praatgroepen steeds meer beïnvloedt.

Een tweede voorbeeld: In 1976 was het Internationale Jaar van de Vrouw. De meeste feministen deden er niet aan mee - maar de traditionele, niet-feministische vrouwenbewegingen kregen ineens een feministies sausje: er werden eenmalige subsidies verleend aan iedereen die kon aantonen dat ze zich met vrouwenbevrijding bezighield.

Een derde voorbeeld: er komt plotseling een geweldig aanbod van cursussen, voor Nederlands en Engels en maatschappijleer, tot zelfs een hele Open School toe.

Ontevredenheid en verzet kunnen dan worden omgezet in het leren van woordjes, voordat ze een duidelijke vorm gekregen hebben. Deze vorm van inkapseling is zelfs een tweedelige fuik: je kunt er ook vrouwen mee vangen die zichzelf als feminist beschouwen, vooral als ze net ontdekt hebben dat ze 'egoïsties' mogen zijn en dus over de gevolgen van hun betaalde positie niet hoeven na te denken. Zo kapselt dan uiteindelijk de ene groep vrouwen de andere in.

Intussen gaan allerlei vrouwen die al maatschappelijke posities hadden waar ze zich konden laten horen, ook feministiese geluiden maken, maar natuurlijk alleen die geluiden waar je je geen buil aan kunt vallen, waar de mannen niet écht boos van worden. Dit zijn de randgeluiden van het feminisme; die dingen die de grondslagen van de mannenmaatschappij slechts zijdelings aantasten.

Nu wil ik niet zeggen dat die randgeluiden niet nuttig zijn. Omverwerpen van mannenovertuigingen en mannenmacht zal een eindeloos proces zijn, en natuurlijk is het handig om eerst de loszittende stenen uit hun bouwwerk te trekken, in de hoop dat de rest dan ook gaat wankelen. Maar je moet er niet te sterk op rekenen. Mannen hebben ongeveer 6000 jaar de tijd gehad om hun macht over ons te vestigen en zij hebben in die tijd waanzinnig veel geleerd, niet alleen door ons te onderdrukken - vaak deden we niets terug - maar vooral door onderlinge onderdrukking. Het patriarchaal-kapitalistische systeem is waarschijnlijk het soepelste, buigzaamste onderdrukkingssysteem dat ooit gevormd is. Het werkt om zo te zeggen vanzelf, zonder dat iemand het geheel hoeft te overzien (hoewel ik toch nooit helemaal zeker ben dat er niet een groep mannen is die het geheel wél overziet en systematies bewust op die punten ingrijpt waar het mis dreigt te gaan: even een jaar voor de vrouw instellen als de wijfjes te opstandig worden).

Ik weet niet zeker of bolwerken die wij triomfantelijk veroveren, niet allang door de vijand verlaten waren. Ik weet in elk geval zeker dat de punten waar het werkelijk om

gaat te herkennen zijn door de sfeer, de spanning en de moeizaamheid waarmee ze omringd zijn; door weerstanden, zowel binnen als buiten jezelf. De aktie van het vrouwenbevrijdingsfront tegen de film Turks Fruit heeft iedereen de grootste moeite gekost - waarom was het nou zo'n rotfilm? - maar we waren er trots op; aan de aktie tegen moederdag hebben we gezellig gewerkt; maar die sloeg dan ook nergens op: het was een open deur.

Je kunt het misschien zo zeggen: als we aangemoedigd worden op een bepaald maatschappelijk punt iets te doen of te zeggen, zit er vermoedelijk een tegenstrijdigheid achter; als wij het winnen hebben de mannen er ook op een bepaalde manier voordeel bij. De seksuele revolutie is hiervan het standaardvoorbeeld: als vrouwen het recht gaan opeisen voor een seksueel leven, omdat ze terecht het niet-bestaan van vrouwelijke seksualiteit opvatten als een symptoom van de onderdrukking van alles in vrouwen wat actief en prettig is, werken ze tegelijk mee aan de verseksualisering van de menselijke omgangsvormen, die er aan bijdraagt mensen definitiever van elkaar te isoleren dan ooit gebeurd is, en die vrouwen nog meer in de haar toegewezen lichamelijke bestemming vangt en tot projectie van mannelijke wensen en behoeften beperkt, dan de grofste uiterlijke onderdrukking kan bewerken (vrouwen gaan vrijwillig naar films waarin vertoond wordt hoe zij verneukt worden).

Dit is geen reden om geen seksualiteit te eisen, het is wel een reden om - als beweging - heel goed te bedenken hoe je dat doet. De seksuele revolutie brengt verseksualisering. Verseksualisering bestaat uit het loskoppelen van de seksualiteit van andere aspecten van het leven, en deze dan versterken. Als feministen werk je daar tegen in door het verband met de rest van het bestaan weer te herstellen.

Samenvattend: je probeert van de meestromingen te profiteren, zonder je door de mannenstromen van je doel te laten afleiden. Dat is iets wat in je eentje heel moeilijk is. Je moet in staat zijn om steeds maar helder voor je te blijven zien wat de bedoeling van het feminisme ook weer was; je moet voeling houden met de verschillende dingen die in de samenleving en in de vrouwenbeweging gebeuren. Misschien zijn er vrouwen die het in hun eentje kunnen, maar met anderen samen gaat het in ieder geval makkelijker. Samen kun je namelijk zichtbaar maken wat het feminisme bedoelt; dan kun je maatschappelijke verschijnselen daarmee vergelijken en dan weet je meteen wat goed en fout is. Hoe voel ik me in de vrouwengroep, hoe voel ik me op mijn werk? O ja, daar zit het verschil.

Kortom, ook vrouwen die een baan hebben hoeven zich niet te laten inkapselen. Als ze op één of andere manier kontakt hebben met de vrouwenbeweging kunnen ze voorkomen dat ze in de boot genomen worden. Ze kunnen steeds een beetje feminisme in hun werk stoppen, net zo dat ze niet ontslagen worden. Ze zullen minder loyaal zijn aan dat werk, minder erin geloven. Want dat is weer de narigheid met vrouwen: op een bepaalde manier zijn ze 'inkapselbaarder' dan mannen. Mannen doen hun werk in het algemeen alleen voor zover het met hun eigenbelang - geld, status, macht - overeenkomt. Vrouwen zijn bereid ook zonder dergelijke beloning te werken, uit trouw aan het werk zelf (daarom beweren wij dat de hele samenleving op vrouwenwerk berust). De meeste vrouwen willen hun werk goed doen. Dat betekent dat zij gewoon binnen de 'randvoorwaarden' ervan blijven. En als zij denken dat ze tegelijk feministies bezig zijn, zullen ze het extra enthousiast doen. Die trouw aan het werk, die instelling op de behoeften van anderen is de basis waar het feminisme-als-toekomstvisie op berust. Omdat vrouwen een andere manier van

werken hebben, denken we dat we in staat zijn een andere samenleving te organiseren. Maar we moeten natuurlijk leren om die manier van werken zo te gebruiken dat we onszelf en andere vrouwen er niet mee benadelen, zoals nu dikwijls wel het geval is, door misplaatste loyaliteit aan onderdrukkingssystemen (zie de stereotype hoofdverpleegster, die ècht denkt dat het goed voor het ziekenhuis is als zij de leerlingen afsnauwt).

En daarom is een radicale vrouwenbeweging zo nodig, een beweging die waakzaam is, op het wantrouwende af, die voortdurend analyseert op welke manier het feminisme nu weer bezig is ingepakt te worden; en die zelf een klimaat creëert waaraan je kunt blijven zien wat het verschil is. Wanneer je vertegenwoordigd wordt - en iedere vrouw die zich feminist noemt vertegenwoordigt ons, of we dat nu willen of niet - moet je je vertegenwoordigster in de gaten houden en bekritisieren. Vrouwen kunnen er steun aan onttelen om te helpen onderscheiden waar ze nu nog aan mee kunnen doen en waaraan niet meer. En degenen die het feminisme werkelijk alleen maar gebruiken voor eigen roem en welvaart, die moeten aan de kaak gesteld worden, opdat ze zo min mogelijk vrouwen in de war kunnen brengen.

Een beweging zonder inkapseling, zonder vertegenwoordigers binnen de maatschappelijke instellingen, heeft te weinig kans om zijn ideeën te verspreiden en groter en sterker te worden. Maar een beweging zonder een werkelijk bewuste en principiële kern, waar iedereen zich steeds weer van maatschappelijke aangroeisels kan bevrijden, waar motivatie, steun en richtinggeving te halen is, is niet meer dan een aspect van de ontwikkelingen in de mannenmaatschappij, zonder eigen stuur en richting.

Nu de vrouwenbeweging maatschappelijk aanvaard dreigt te worden is de grote onderlinge tolerantie waarmee we begonnen, het idee dat iedere vrouw maar voor zichzelf moet beslissen hoe radikaal zij is in haar afwijzing van de mannenmaatschappij, een luxe geworden die we ons niet meer kunnen permitteren. Ik vind dat heel jammer, want die tolerantie was inderdaad een luxe. Het was heerlijk om vrouwen zonder meer te aanvaarden, om je niet te hoeven afzetten omdat we allemaal hetzelfde doel hadden. Ik kan emotioneel niet eens begrijpen waarom vrouwen een dergelijke eenvoudige saamhorigheid doorbreken voor mannendoelen als geld en macht; dat ze niet inzien dat wanneer je je eenmaal bewust bent geworden van de onderdrukking, de enige basis voor een zinvol bestaan in de saamhorigheid met andere vrouwen ligt; en zo ben ik het meest bitter over degenen die die saamhorigheid meegemaakt hebben en haar desondanks verbreken.

Maar we moeten verder. Als we doorgaan met saamhorig-zijn met vrouwen die het niet met ons zijn, zijn we gewoon dom. We moeten proberen helderheid te bereiken, al gaat het ten koste van oude vriendschappen en oude strijdherinneringen. Want er komen steeds nieuwe vrouwen die bereid zijn om samen te vechten – en die moeten weten waar ze de solidariteit kunnen vinden.